

УДК 37.018.1:316.624-053.6

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6\(225\)-93-97](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6(225)-93-97)

САЙКО НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,

докторка педагогічних наук, завідувачка кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Nataliia Saiko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Social Work, Rehabilitation and Post-War Adaptation, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: natsayko@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8459-6301>

БАЦМАН ОЛЬГА СЕРГІЙВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти, Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна», м. Полтава, Україна

Olha Batsman,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Work and Special Education, Poltava Institute of Economics and Law of the "Ukraine" University, Poltava, Ukraine

E-mail: olgapisnya2203@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9358-4513>

СЕКСУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

А Розглянуто сексуальне виховання як ефективний метод соціально-педагогічної профілактики сексуального насильства. Підкреслено, що сексуальне насильство є серйозним порушенням прав людини та чинником, який негативно впливає на фізичне, психічне й соціальне здоров'я особистості. На основі аналізу міжнародних документів (UNESCO, WHO, UNICEF) обґрунтовано важливість комплексного сексуального виховання, спрямованого на формування у дітей і молоді знань про особисті межі, згоду, відповідальність і безпечну поведінку. Визначено завдання сексуального виховання на первинному, вторинному та третинному рівнях профілактики, що охоплюють просвітницьку діяльність, роботу з групами ризику та психосоціальну підтримку постраждалих. Зроблено висновок, що сексуальне виховання є важливим інструментом формування культури взаємин, попередження насильства та розвитку соціально зрілої, відповідальної особистості.

Ключові слова: сексуальне виховання; сексуальне насильство; соціально-педагогічна профілактика; рівні соціально-педагогічної профілактики; завдання профілактики

SEXUAL EDUCATION AS A METHOD OF PREVENTING SEXUAL VIOLENCE

S The article examines sexual education as an effective method of socio-pedagogical prevention of sexual violence. Sexual violence is identified as a serious violation of human rights and one of the most destructive social phenomena that causes profound harm to a person's physical, psychological, and social well-being. Based on the analysis of international documents and guidelines developed by UNESCO (2018), WHO (2021), and UNICEF (2024), the study substantiates the importance of comprehensive sexual education as a preventive measure aimed at ensuring personal safety, raising awareness of individual boundaries, promoting understanding the concept of consent and responsibility, and developing safe patterns of communication and behavior. It emphasizes that sexual education plays a key role in reducing tolerance towards violent models of behavior, strengthening self-protection skills, and fostering respect and empathy in interpersonal relationships.

The purpose of the article is to characterize sexual education as a method of socio-pedagogical prevention of sexual violence and to define its main directions at different levels of preventive work. Within the three-level model of prevention (primary, secondary, and tertiary), the study highlights the main tasks of sexual education: at the primary level, it focuses on developing awareness, promoting safe behavior, and fostering self-worth; at the secondary level, it involves targeted work with at-risk groups and early identification of behavioral and emotional risk factors; and at the tertiary level, it provides psychological rehabilitation, social support, and reintegration of individuals who have experienced violence.

The article concludes that sexual education should be considered not merely as an informative process but as a complex and multidimensional socio-pedagogical tool that ensures personal protection, promotes responsible behavior, enhances social resilience, and contributes to the development of a healthy and respectful sexual culture within society.

Keywords: sexual education; sexual violence; socio-pedagogical prevention; levels of socio-pedagogical prevention; prevention tasks

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Проблема організації ефективної профілактики сексуального насильства є однією з найактуальніших у сучасному суспільстві. Сексуальне насильство є серйозним порушенням прав людини та одним із найтравмативнішим соціальним явищем, яке завдає непоправної шкоди фізичному, психічному і соціальному здоров'ю людини. За даними Ради Європи, кожна п'ята дитина у світі хоча б раз у житті зазнає сексуального насильства [17].

Дослідження UNICEF свідчать, що під час війни, воєнних конфліктів ризик сексуального насильства щодо дітей зростає у кілька разів через втрату батьківського нагляду, порушення соціальних зв'язків і погіршення безпекової ситуації [4; 12; 15].

У таких умовах особливої значущості набуває впровадження підсилених превентивних заходів, серед яких є сексуальне виховання особистості. Як стверджує міжнародна практика, що відображена у рекомендаціях UNESCO(2018), WHO (2021) та IPPF, сексуальне виховання займає провідне місце і включає формування знань про особисті межі, поняття згоди та відповідальності, безпечні форми спілкування та поведінки, механізми звернення про допомогу. Організація такого сексуального виховання дозволяє запобігти сексуальному насильству, зменшити його психологічні наслідки через розвиток у дітей і молоді впевненості, критичного мислення, соціальної відповідальності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях, у яких розглядається актуальність і зміст сексуального виховання молоді, підкреслюється особлива його роль у запобіганні насильству, у збереженні фізичного та морального здоров'я особистості.

Наприклад, у дослідженнях Н.Лещук, Ж.Савич, О.Лотоцька [9], С. Мамиченко, К. Каліка М. Алізіер [10], А. Слободянюк, М. Білецька [13] доводиться необхідність організації систематичного сексуального виховання, що буде мати вплив на зниження толерантності до насильницьких моделей поведінки, розвитку навичок захисту від потенційних загроз.

Правові механізми запобігання насильству розглядаються у роботах В. Брижик, О. Журавель, Т. Кочемировської, О. Нікітіна, Г. Хрислової [2].

Особливе місце відведено вивченню профілактичних заходів у соціально-педагогічному контексті. У працях С. Архипової, Л. Завацької, А. Капської, зокрема у В. Нестерчук [11] та інших дослідників описано методики й технології взаємодії як із постраждалими від насильства, так і з кривдниками.

У міжнародних документах, зокрема в рекомендаціях ЮНІСЕФ (2024) та ВООЗ (2010) щодо організації сексуального виховання, всеохоплююча сексуальна освіта визначається як інструмент формування знань, цінностей і навичок, що сприяють безпечній поведінці, усвідомленню власних прав і повазі до меж іншої людини [14]. Саме за такого підходу до розуміння ролі сексуального виховання у формуванні соціально-здорової особистості простежуються спільні завдання із

соціально-педагогічною профілактикою негативних проявів поведінки.

Отже, сексуальне виховання важливо розглядати не лише як інформаційний процес, а й метод соціально-педагогічної профілактики, який забезпечує захист особистості, формування відповідальної поведінки та культури взаємин.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В Україні основною проблемою реалізації завдань сексуального виховання є недостатня інтеграція теми сексуальної безпеки в освітні програми, низький рівень підготовки соціальних працівників, педагогів до використання методів сексуального виховання в профілактичній роботі, а також відсутністю єдиної державної стратегії у сфері сексуальної освіти.

Мета статті: схарактеризувати сексуальне виховання як метод соціально-педагогічної профілактики сексуального насильства та визначити основні напрями соціально-педагогічної профілактичної роботи.

Викладення основного матеріалу. Досліджуючи проблему організації сексуального виховання дітей і підлітків як складника соціально-педагогічної профілактики сексуального насильства, можемо говорити про багатоаспектність і різноплновість наукових поглядів щодо зазначеного питання.

Низка науковців Ю. Асєєва, Н. Захарченко [1], М. Вовканич [3], О. Кікінеджи [8], Р. Чубук [16] підкреслюють особливий вплив розвитку комунікативних, інтелектуальних здібностей на рівень сексуальної культури особистості.

Австралійські учені Д. Волкер і Дж. Мілтон розглядають процес сексуального виховання молоді як поєднання трьох рівнів функціонування особистості, а саме: макрорівня (рівень держави, соціальної політики), мезорівня (організаційного) та мікрорівня (особистісного). Це те, що створить умови для тісної взаємодії між індивідом і соціумом у процесі сексуального виховання [18].

З особистісними кордонами, свободою, формуванням гідності та безпечного життєвого простору пов'язує поняття сексуального виховання науковиця О. Кислова, підкреслюючи його обов'язковість у шкільній програмі [7].

Вивчаючи поняття «сексуальність», науковці Т. Журавель, Ю. Капшур, О. Кочемировська, Ю. Удовенко зазначають, що сексуальність передбачає формування почуттів, думок, поведінки, підґрунтям яких є любов, взаємоповага, позитивна налаштованість на об'єкт сексуальності [6].

Профілактика, відповідно до Державного стандарту соціальної послуги профілактики, – це комплекс заходів, спрямованих на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних явищ та їхніх наслідків у соціальному середовищі, що реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру та поділяється на первинну, вторинну і третинну [4].

Розглядаючи сексуальне виховання як метод соціально-педагогічної профілактики сексуального насильства, можемо говорити про те, що це систематичний процес формування

знань, цінностей, навичок, спрямованих на усвідомлення власних і чужих меж, розвиток гендерної рівності та відповідальної поведінки. Тобто сексуальне виховання є методом соціально-педагогічної профілактики шляхом підвищення обізнаності, розвитку критичного мислення та формування безпечних моделей поведінки.

Спираючись на трирівневу модель соціально-педагогічної профілактики (первинна, вторинна, третинна), можемо охарактеризувати завдання сексуального виховання на первинному, вторинному і третинному рівнях.

Метою сексуального виховання на первинному рівні профілактики сексуального насильства є запобігання виникненню ризикованих ситуацій шляхом формування у дітей і молоді базових знань, установок, навичок, що сприяють безпечній поведінці. Це включає такі напрями соціально-педагогічної роботи: формування усвідомлення власної ідентичності та самоцінності, розвиток позитивного ставлення до себе; правова просвіта дітей у сфері гендерної рівності й недоторканості особистості; розвиток навичок комунікації та відстоювання власних кордонів, а також повага до кордонів інших; просвіта щодо безпечних міжособистісних стосунків, статевого дозрівання та репродуктивного здоров'я; формування негативного ставлення до насильства і дискримінації як до соціально неприйнятних явищ; створення умов для відкритого діалогу між дітьми та дорослими з питань статевого виховання.

Отже, на цьому рівні сексуальне виховання виконує превентивну функцію, спрямовану на зниження ризиків сексуального насильства через виховання інформованої, впевненої у собі та відповідальної особистості.

Сексуальне виховання як метод вторинної профілактики сексуального насильства передбачає роботу з групою ризику, тобто з дітьми та молоддю, які перебувають у вразливому становищі (низька самооцінка, зазнають браку батьківської любові, мають попередній досвід насильства або демонструють поведінкові відхилення тощо).

Першим завданням на зазначеному рівні профілактики сексуального насильства є раннє виявлення ознак ризикованої чи девіантної поведінки. Йдеться про сигнали у формі агресії, замкненості, уникнення контактів, підвищений інтерес до теми сексуальності у неприйнятній формі, занижену самооцінку, віктимність. Варто звертати увагу на емоційно-поведінкові прояви (різкі зміни настрою, підвищена тривожність, замкненість, відмова від спілкування, агресивність, ворожість, занижена самооцінка, готовність підкорюватися та небажання відстоювати власні межі); соціальні ознаки (ізоляція в колективі, відсутність друзів, тяжіння до асоціальних груп, уникнення спілкування з батьками, проблеми з відвідуванням школи); наявність нав'язливих сексуально-забарвлених проявів (підвищений інтерес або занадто ранній до сексуальних тем, використання ненормативної лексики сексуального характеру, сексуалізована поведінка, відсутність розуміння кордонів, некритичне ставлення до небезпечних контактів); поява сигналів із боку оточення (повідомлення від однолітків

чи батьків про підозрілі ситуації, часті конфлікти, булінг, авторитарний стиль сімейного виховання, девіантна поведінка батьків).

Наступним кроком варто назвати проведення корекційно-виховної роботи з дітьми та підлітками, які знаходяться під дією негативних чинників. Основною метою корекційно-виховної роботи є формування стійких навичок безпечної поведінки, навчання механізмам захисту, відновлення власних прав і звернення за допомогою, залучення батьків до корекційної роботи задля демократизації стилю сімейного виховання. Особливу увагу необхідно приділити формуванню свідомого ставлення до гендерної рівності, неприпустимості дискримінації та насильства.

Отже, сексуальне виховання на вторинному рівні соціально-педагогічної профілактики сексуального насильства виконує функцію цільової превенції, мінімізації ймовірного потрапляння у ситуацію сексуального насильства.

Сексуальне виховання на третинному рівні профілактики сексуального насильства включає роботу з особами, які вже зазнали насильства та передбачає запобігання повторним випадкам, відновлення психосоціального благополуччя та адаптація до повноцінного життя.

Аналізуючи світовий і вітчизняний досвід профілактики насильства, науковиця В. Нестерчук робить висновок, що орієнтація на каральну функцію закону не забезпечує безпеки сім'ям, необхідно створювати комплекси заходів екстреної та довготривалої допомоги жертвам насильства та їхнім родинам, спеціальні програми консультування та психологічної корекції [11].

На цьому рівні передбачена робота комплексної команди фахівців і різнопланова робота з постраждалими:

- психологічна реабілітація (підвищення самооцінки, формування навичок самозахисту, безпечної поведінки, здорових міжособистісних стосунків і комунікації);
- соціально-педагогічна підтримка та супровід (підвищення педагогічної культури батьків, створення безпечного оточення);
- включення постраждалого у навчальні, соціально-культурні практики, що сприяють нормалізації соціальної активності й підвищенню якості життя;
- інформування про ресурси підтримки, правові механізми та можливості професійної допомоги.

Отже, третинний рівень сексуального виховання виконує реабілітаційну, превентивну функції, забезпечуючи відновлення особистості та мінімізацію ризику повторного насильства.

Нами узагальнено завдання сексуального виховання на кожному рівні профілактики сексуального насильства (табл. 1).

Висновки з даного дослідження. Сексуальне виховання потрібно розглядати як комплексний метод профілактики сексуального насильства, який забезпечує захист особистості, формує відповідальну поведінку та сприяє формуванню високого рівня сексуальної культури.

Завдання сексуального виховання на первинному, вторинному, третинному рівнях профілактики сексуального насильства

Рівень профілактики	Мета	Основні напрями роботи
Первинний	Запобігання ризиковим ситуаціям, формування базових знань і навичок безпечної поведінки	Усвідомлення власної ідентичності та самоцінності, правова просвіта, розвиток комунікаційних навичок, повага до кордонів інших, просвіта щодо здорових стосунків, формування негативного ставлення до насильства, створення умов для відкритого діалогу
Вторинний	Робота з групами ризику, мінімізація ймовірності сексуального насильства	Раннє виявлення ризикової чи девіантної поведінки, корекційно-виховна робота, формування навичок самозахисту та безпечної поведінки, залучення батьків, формування свідомого ставлення до гендерної рівності
Третинний	Підтримка постраждалих, запобігання повторним випадкам, відновлення психосоціального благополуччя	Психологічна реабілітація, соціально-педагогічна підтримка, включення у навчальні та соціально-культурні практики, інформування про ресурси підтримки та правові механізми

Вчасно організоване та спеціально сплановане сексуальне виховання молоді сприяє формуванню таких особистісних рис людини, які допомагають правильно розуміти взаємостосунки з протилежною статтю, реалізовувати їх на основі принципів гуманності, естетизму, любові і взаємоповаги.

Сексуальне виховання передбачає використання методів не лише інформаційного характеру, а й реабілітаційного та корекційного. Для ефективної реалізації завдань сексуального виховання на кожному рівні профілактики (первинному, вторинному, третинному) необхідно посилити інтеграцію тем сексуального виховання в освітні програми закладів загальної середньої освіти, підвищити рівень готовності соціальних педагогів, учителів, батьків до

реалізації напрямів сексуального виховання та створити єдину державну стратегію у сфері сексуальної освіти.

Подальші наукові дослідження у сфері сексуального виховання як методу профілактики сексуального насильства можуть зосередитися на вдосконаленні методик упровадження в освітній простір, розробленні адаптованих програм для різних вікових груп населення. Перспективним є також дослідження інтеграції сексуальної освіти в професійну підготовку педагогів, соціальних працівників, а також розроблення державних стратегій і програм сексуального виховання, спрямованих на комплексну профілактику сексуального насильства та мінімізації його наслідків.

Список використаних джерел

- Асеева Ю., Захарченко Н. Вплив чинників на психосексуальне виховання та формування культури молоді. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 3. С. 3–9.
- Брижик В. О., Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Нікітіна О. М., Христова Г. О. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею. Київ: ТОВ «К.І.С.», 2010. 239 с.
- Вовканич М. Проблеми розвитку сексуальної самосвідомості підлітків у сучасному суспільстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2013. № 27. С. 25–27.
- Державний стандарт соціальної послуги профілактика: наказ МСПОУ № 912 від 10.09.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text>
- Доповідь про руйнівний вплив бойових дій на дітей в Україні. ООН. 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/uk/UN-report-details-devastating-impact-of-hostilities-on-children-in-ukraine>
- Журавель Т., Капшур Ю., Кочемировська О., Удовенко Ю. Сексуальність у житті особистості. *Підвищення виховного потенціалу прийомних батьків та батьків-вихователів: навч.-метод. посіб.* / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ, 2011. С. 195–225.
- Кислова О. М., Ніколаєвська А. М. Підліткова сексуальність та проблеми сексуальної освіти в Україні. *Український соціум*. 2023. № 2. С. 190–206.
- Кікінеджі О. В. Сексуальне виховання як чинник соціалізації підлітків. *Наукові праці. Педагогіка*. 2017. № 298 (286). С. 55–59.
- Лещук Н. О., Савич Ж. В., Лотоцька О. А. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді. Київ: Центр учб. літ., 2014. 232 с.
- Мамиченко С., Каліка К., Алізієр М. Психолого-педагогічні засади розвитку сексуальної культури здобувачів вищої освіти. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2025. № 7. С. 138–144.
- Нестерчук В. Домашнє насильство як феномен соціальної роботи. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7, no. 3, С. 254–262.
- Основи сексуальної просвіти: посібник-помічник для фахівців і фахівчинь, які працюють із дітьми та родинами / ГО «Дівчата» у співпраці з ЮНІСЕФ. 2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/1aP9hXSSzq7BzFADZFJ-NCOWbWUFian9/view>
- Слободянюк А., Білецька М. Стан сексуальної культури молоді. *Габітус*. 2025. № 71. С. 25–30.
- Стандарти сексуальної освіти в Європі. Кельн: Європейське регіональне бюро ВООЗ / ФЦМО, 2010.
- Цюман Т. П., Малієнко Ю. М. Сексуальне насильство над дітьми: Причини, наслідки, профілактика. Київ: ФОП Пономаренко Я. М., 2011. 76 с.
- Чубук Р. Підготовка соціальних працівників до формування сексуальної культури молоді як засобу профілактики статевої деморалізації. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2020. № 2. С. 85–92.
- Council of Europe. (n.d.). At a glance. URL: <https://www.coe.int/en/web/children/underwear-rule>
- Walker J., Milton J. Teachers' and parents' roles in the sexuality education of primary school children: A comparison of experiences in Leeds, UK and in Sydney, Australia. *Sex Education*. 2006. No. 6 (4). P. 418.

References

- Asieieva, Yu., & Zakharchenko, N. (2024). Vplyv chynnykiv na psykoseksualne vykhovannia ta formuvannia kultury molodi [The influence of factors on psychosexual education and the formation of youth culture]. *Mentalne zdorovia [Mental health]*, 3, 3-9 [in Ukrainian].
- Bryzhyk, V. O., Zhuravel, T. V., Kochemyrovska, O. O., Nikitina, O. M., & Khrystova, H. O. (2010). *Informatsiino-metodychni materialy ta analiz normatyvno-pravovoi bazy z pytan poperedzhennia nasystva nad ditmy v simi ta poza neiu [Information and methodological materials and analysis of the regulatory framework on the*

- prevention of violence against children in the family and outside it]. Kyiv: TOV «K.I.S.» [in Ukrainian].
3. Vovkanych, M. (2013). Problemy rozvytku seksualnoi samosvidomosti pidlitkiv u suchasnomu suspilstvi [Problems of developing sexual self-awareness in adolescents in modern society]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pedahohika. Sotsialna robota [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Pedagogy. Social Work]*, 27, 25-27 [in Ukrainian].
 4. Derzhavnyi standart sotsialnoi posluhy profilaktyka [State standard of social services prevention]: nakaz MSPOU № 912 vid 10.09.2015. (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text> [in Ukrainian].
 5. Dopovid pro ruivnyi vplyv boiovykh dii na ditei v Ukraini [Report on the devastating impact of hostilities on children in Ukraine]. OON. (2024). Retrieved from <https://ukraine.ohchr.org/uk/UN-report-details-devastating-impact-of-hostilities-on-children-in-Ukraine> [in Ukrainian].
 6. Zhuravel, T., Kapshur, Yu., Kochemyrovska, O., & Udovenko, Yu. (2011). Seksualnist u zhytti osobystosti [Sexuality in the life of an individual]. In I. D. Zvierieva (Ed.), *Pidvyshchennia vykhovnoho potentsialu pryiomnykh batkiv ta batkiv-vykhovateliv [Increasing the educational potential of adoptive parents and foster parents]: navchalno-metodychnyi posibnyk* (pp. 195-225). Kyiv [in Ukrainian].
 7. Kyslova, O. M., & Nikolaievska, A. M. (2023). Pidlitkova seksualnist ta problemy seksualnoi osvity v Ukraini [Adolescent sexuality and problems of sexual education in Ukraine]. *Ukrainskyi sotsium [Ukrainian society]*, 2, 190-206 [in Ukrainian].
 8. Kikinedzhi, O. V. (2017). Seksualne vykhovannia yak chynnyk sotsializatsii pidlitkiv [Sexual education as a factor in the socialization of adolescents]. *Naukovi pratsi. Pedahohika [Scientific works. Pedagogy]*, 298 (286), 55-59 [in Ukrainian].
 9. Leshchuk, N. O., Savych, Zh. V., & Lototska, O. A. (2014). *Stateve vykhovannia i reproduktyvne zdorovia pidlitkiv ta molodi [Sexual education and reproductive health of adolescents and young people]*. Kyiv: Tsentr uchb. lit. [in Ukrainian].
 10. Mamychenko, S., Kalika, K., & Alizier, M. (2025). Psykholoho-pedahohichni zasady rozvytku seksualnoi kultury zdobuvachiv vyshchoi osvity [Psychological and pedagogical principles of developing sexual culture of higher education students]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity [Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education]*, 7, 138-144 [in Ukrainian].
 11. Nesterchuk, V. (2020). Domashnie nasylstvo yak fenomen sotsialnoi roboty [Domestic violence as a social work phenomenon]. *Social Work and Education*, 7, 3, 254-262 [in Ukrainian].
 12. *Osnovy seksualnoi prosvity [Basics of sex education]: posibnyk-pomichnyk dlia fakhivtsiv i fakhivchyn, yaki pratsiuiut iz ditmy ta rodynamy. HO «Divchata» u spivpratsi z YuNISEF.* (2024). Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1aP9hXSSzq7BzFADZFJ-NCOWbWUFIan9/view> [in Ukrainian].
 13. Slobodianiuk, A., & Biletska, M. (2025). Stan seksualnoi kultury molodi [The state of sexual culture of young people]. *Habitus [Habitus]*, 71, 25-30 [in Ukrainian].
 14. *Standarty seksualnoi osvity v Yevropi [Sex education standards in Europe]*. (2010). Keln: Yevropeiske rehionalne biuro VOOZ / FTsMO [in Ukrainian].
 15. Tsiuman, T. P., & Maliienko, Yu. M. (2011). *Seksualne nasylstvo nad ditmy: Prychyny, naslidky, profilaktyka [Child Sexual Abuse: Causes, Consequences, Prevention]*. Kyiv: FOP Ponomarenko Ya. M. [in Ukrainian].
 16. Chubuk, R. (2020). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do formuvannia seksualnoi kultury molodi yak zasobu profilaktyky statevoi demoralizatsii [Training social workers to form a sexual culture of youth as a means of preventing sexual demoralization]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy. Pedagogical Sciences]*, 2, 85-92 [in Ukrainian].
 17. *The Council of Europe at a glance*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/children/underwear-rule>
 18. Walker, J., & Milton, J. (2006). Teachers' and parents' roles in the sexuality education of primary school children: A comparison of experiences in Leeds, UK and in Sydney, Australia. *Sex Education*, 6 (4), 418.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 06.10.2025